

ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆԱԿԱՆ

ՏԵՂԻՔ ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ

ՅԱՂԱԿՍ ՅԱՏԿՈՒԹԵԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

32.— ԿԱՏԱՐԵԱԿ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ. Ընկերութիւնը առ հասարակ, ինչպէս եւ նոյնիսկ ընկերաբանութիւնը կը համարուին բնութեան եղած վիճակներ, այնպէս որ սովորութիւն եղած է ըսել թէ ընկերութիւնը բնական է: Բայց այս ծանօթոյթը (noctions) վերացական ճմարտութիւն մըն է լող, որովհետեւ եթէ ընդունինք իսկ ընկերութեան բնականութիւնը, պէտք է խոստովանինք թէ ոչ մէկ տեղ ընկերութիւնը իր բնական վիճակին մէջ կը մնայ, այլ պէտք է որ անկախ հետզհետէ ունենայ որոշ հանգամանքներ, ենթարկուի որոշ պայմաններու. իսկ ասոնք կախուած են մարդոց կամքէն եւ պարագայից բերմունքներէն: Մեր խօսքերը աւելի պտրղ կերպով կը հասկցուին եթէ միտ դնենք թէ ի՞նչ էական պայմաններ անհրաժեշտ են որեւէ ընկերային միութիւն մը կազմելու համար: Այդ պահանջներն են անձերու բազմութիւնը, նպատակի միութիւնը եւ բարոյական կապակցութիւնը: Իսկ որպէսզի ընկերութիւնները զանազանութիւն իրարմէ, պէտք է որ իւրաքանչիւրը ունենայ կազմող անձեր, ուրոյն նպատակ եւ միութեան ինքնաշատուկ կապ. այս անհրաժեշտ է՝ որպէսզի հնար ըլլայ անոնց միջև հաստատել զբանական օրէնքներով սահմանուած փոխադարձ իրաւունքներ եւ պարտականութիւններ: Այս է ահաւաստիկ այն յատկութիւնը որ կը կոչուի օրինականութիւն եւ ամէն ընկերութիւն որ կազմակերպուած է եւ ուրիշներէն կը զատորոշուի՝ չի կրնար մնալ բնականութեան մէջ, այլ պէտք է անցնի օրինականութեան վիճակին:

Իրաւաբաններուն մէջ այս խնդիրը կայ թէ ինչպէ՞ս կը կազմուին ընկերութիւնները, ի՞նչ իշխանութեամբ կը սահմանուին օրէնքներու պայմանները, ընկերութիւն

կազմողները թէ անդամները ունին այդ իրաւունքը, եւ թէ՛ կարելի՞ է եւ ինչպէ՞ս այդ պայմանները այլալուծել. առ առկառին ուրիշ կէտեր՝ որոնց մասին պէտք է խօսին անոնք որ ազգայ կամ միջազգային իրաւանց մասնագիտութիւնը ունին:

Սալափը սակայն անհակառակ ընդունուած է ամէնքէն, թէ ազգայ բնական իրաւունքները ինչ ալ ըլլան, ընկերութիւն կազմողները գործնական իրաւունք մը ունին, որ անառարկելի իրաւունք մըն է, թէ կան, եղած են եւ կրնան լինիլ ընկերութիւններ, որոնց հանգամանքները հաստատուած են կամքով ընկերութիւնը կազմողին՝ որ օրէնսդիր կը կոչուի, վասնզի հեղինակն է ընկերութեան օրինական օրէնքին:

33.— ԱՌԱՋԻՆ ՅԱՏԿՈՒԹԻՒՆ. Այս բնութեան բացատրութեանց համաձայն, Եկեղեցւոյ յատկութիւնները ներկայացնելու համար կ'ընենք նախ թէ Եկեղեցին օրինակով ընկերութիւն մըն է, եստատուած կամքով Քրիստոսի որ անոր օրէնսդիրն է:

Ապացուցանելու համար թէ Եկեղեցին ընկերութիւն մըն է, նոր փաստ մը յառաջ պիտի չբերենք, որովհետեւ ցոյց առնով որ Քրիստոս հաստատեց Եկեղեցին՝ ապացուցած եղանք արդէն թէ Քրիստոսն է հաստատուած Եկեղեցին օրինական է եւ յառաջ եկած է կամքով Քրիստոսի, որ անոր օրէնսդիրն է:

34.— ԵՐԿՐՈՐԴ ՅԱՏԿՈՒԹԻՒՆ. Եկեղեցին է նաեւ բազադրակամ ընկերութիւն մը: Բարոյական կապակցութիւնը, որով կը կազմուի իւրաքանչիւր ընկերութիւն, անշուշտ պէտք է կեդրոնանայ կէտի մը վրայ՝ որուն կը յանդիմ յարաբերութեան բոլոր

Ճառագայթները: Երբ այս կեղերունը միակ է եւ անոր կու գան կը հասնին ու կը յանգին ուղղակի բոլոր յաջարեութիւնները, պարզ կը կոչուի այդպիսի կեղերնի մը շուրջ կազմուած ընկերութիւնը: Իսկ եթէ անմիջական կեղերնները, իբր երկրորդական կեղերններ, կը միաւորուին ուրիշ եւ դիտար կեղերնի մը շուրջը, այն ատեն ընկերութիւնը կը կոչուի բազադրական, ինչպէս են մեծագոյն պետութիւն մը կազմելու համար դասնացական դրութեամբ միաւորուած պետութիւնները, եւ զլիաւոր կեղերն մըն է՝ ընդհանուր եւ արտաքին վարտութեան համար: Իւրաքանչիւր ազգի կամ աշխարհի մասնաւոր եկեղեցիներն ալ ունին իրենց սեփական կեղերնները՝ որոնք են հայրապետութիւնները, եւ ունին Քրիստոսի Եկեղեցւոյն միութեան ընդհանուր կեղերնը՝ որ բովանդակ Եկեղեցիներու Տիեզերական ժողովն է:

ւարարք Եկեղեցւոյ սեփական եմ: Ասոնց մէջ առաջինն է գերբնականութիւնը: Եկեղեցին գերբնական կ'ըսուի՝ զլիաւարարք իր նպատակին համար, որ է մարդուն ընձեռն տեսական եւ գործնական միջոցներ՝ հանդերձեալ կենսքի մէջ հասնելու համար իր նպատակին, որ գերբնական բան մըն է: Ինչպէս նպատակը, նոյնպէս միջոցները պէտք է լինին գերբնական, այսինքն պէտք է ունենան գերբնական արդիւնքներ յառաջ բերելու բնութիւն: Միջոցներուն պէս ծագումն ալ, որ է Եկեղեցւոյ Հաստատութիւնը՝ աստուածային յայտնութեան եւ աստուածային աստղման գորութեամբ կատարուած է եւ պէտք է լինի գերբնական: Եւ որովհետեւ այդ ամէնը Եկեղեցւոյ բնութեան կը բխի, այս պատճառաւ եւ աւելորդ է արտաքին փաստեր եւ յիշել:

35.— ԵՐՐՈՐԳ ԾԱՏԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԸՍՏ ԸՍՍՏԱՍՈՒԹԵԱՆ. Քրիստոսի Եկեղեցին տեւողական ընկերութիւն մըն է: Ընկերութիւնները երբեմն հաստատուած կ'ըլլան տեւողութեան որոշեալ պայմանաժամով, եւ կը կոչուին ժամանակաւոր. իսկ երբ այ միայն չունին որոշեալ պայմանաժամ, այլ եւ սահմանուած են մշակչենապէս շարունակուելու, կը կոչուին տեւողական: Այդպէս է Քրիստոսի Եկեղեցին, որովհետեւ իր նպատակն է Հոգիներու սիրելութիւնը եւ սահմանուած է բոլոր մարդոց օգտին. ու ինչպէս տեւողական է նպատակն, տեւողական է նոյնպէս ինքը: Ասոր կ'ակնարկեն Քրիստոսի վերջին խօսքերը՝ աստաբաններուն ուղղուած. «Եւ ահա աստիկ ես ընդ մեզ եմ զամենայն աւուրս մինչեւ ի կատարած աշխարհի» (Մտթ. ԻԸ 20):

37.— ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆ. Բնութեան բըխած մէկ ուրիշ յատկութիւնն ալ է Եկեղեցւոյ Հոգեւորականութիւնը. հոգեւորական բառը հաս կ'իմամանք իբրեւ զիմարածանելիլ քաղաքականի եւ ոչ թէ մարմնաւրականի: Այսինքն Եկեղեցին Հոգեւորական ընկերութիւն է ըսելով կը հասկնանք թէ անկիւտ է ամ՝ որուն կազմութիւնն ու նպատակը կը վերաբերի մարդուն հոգեւոր կիմաբին եւ ոչ թէ քաղաքական կիմաբին: Որովհետեւ ինչ որ արտաքին է եւ մարմնական, թէպէտեւ քաղաքական պարագայից տեսակէտով դիտուած ատեն իբր քաղաքական կը նկատուի, սակայն որովհետեւ անկիւտ իր բարոյական կողմն ալ կ'ունենայ՝ մարդուն Հոգեւորական կենսքին եւ Հոգեւորական նպատակին եւս վերաբերելով, այս պատճառաւ ալ Եկեղեցւոյ Հոգեւորական պարունակին մէջ, իշխանութեան ներքեւ եւս կ'իյնայ:

Երեք յատկութիւնները դորս յիշեցինք, այսինքն օրինականութիւնը, քաղաքականութիւնը եւ տեւողականութիւնը, կը վերաբերին Եկեղեցւոյ Հաստատութեանը:

Այս յատկութեան իմաստը պէտք է լաւ պաշտպանել անոնց դէմ՝ որոնք Եկեղեցւոյ Հոգեւորականութիւնը դէշ մեկնելով կ'եզրակացնեն թէ Եկեղեցին չի կրնար խառնուել կամ ազդել այն ամէն բաներուն եւ գործերուն՝ որոնք արտաքին եւ մարմնաւոր դործողութիւններով կը կատարուին, այլ ան պէտք է ամփոփուած մնայ ներքին եւ Հոգեական գործողութեանց մէջ, որոնք

36.— ԾԱՏԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԸՍՏ ԲՆՈՒԹԵԱՆ. Գան սերիշ յատկութիւններ եւս, որոնք Եկեղեցւոյ բնութեան կը վերաբերին. այսինքն այնպիսի եւանգալամբներու, որոնք մասնաւոր

ոչ մէկ մասնակցութիւն ունին արտաքին դործողութեանց հետ :

38.— ՏԵՍԱՆԵԼԻ. Եկեղեցւոյ բնութիւնը աւելի եւս բացայայտելու համար, գերբնականութեան եւ Հոգեւորականութեան փաստերուն վրայ պէտք է աւելցնել տեսանկիւթեան կամ երեւելութեան յատկութիւնն ալ : Որովհետեւ Քրիստոսի Եկեղեցին ընկերական աներևոյթ մարմին մը չէ, Աստուծէ միայն ճանաչելի եւ լոկ հոգեւորական, այսինքն՝ աներևոյթ եւ անըզգալի յարաբերութեան վրայ միայն հիմնուած, ինչպէս տմանք ուղեցին կարծել, այլ է իսկապէս կրօնական մարմին մը, ոչ միայն ներքին պաշտամունքի, այլ նաեւ արտաքին եւ ընդհանուր պաշտամունքի վերայ հիմնուած, տեսանելի յարաբերութիւններով եւ զգալի կապակցութիւններով : Այսպէս, զգալի իրեր են իր մէջ մկրտութեան ջուրին լուսացումը եւ Հաղորդութեան շացին ճաշակումը, որոնք Հաստատուեցան իբր նշանակէք քրիստոնէութեան : Հաւատքի դաստիարակումն ալ պէտք է արտաքին եւ զգալի եղանակով ըլլայ, ինչպէս եւ գրուած է . «Ամենայն որ խոստովանեցի յիս ատաղի մարդկան, խոստովանեցայ եւ ես զմանէ առաջի Հօր իմոյ (Մտթ, Ժ 32), եւ դարձեալ թէ՛՝ «Մբաւ հաւատաք յարգարութիւն եւ բերանով խոստովանիք ի փրկութիւն, զի թէ խոստովանեցիս բերանով քով տէր ըզՅիսուս, եւ հաւատասցես ի սրտի քով թէ Աստուած յարոյց զմա ի մեռելոց, կեցցես » (Հոռմ. Ժ 10) :

39.— ՆՇԱՆԱԿԱՆ ՅԱՏԿՈՒԹԻՒՆՔ. Եկեղեցին ուրիշ յատկութիւններ ալ ունի, որոնք ոչ միայն իրեն ստանձնական են, այլ եւ այնպիսի սերտ կերպով կապուած են իրարու եւ այնքան յայտնի կերպով կը տեսնուին, որ կը ծառայեն որոշելու Քրիստոսի ճշմարիտ Եկեղեցին անոնցմէ՛ որոնք ճշմարիտ չեն . այս պատճառաւ անոնք կը կազմեն Եկեղեցւոյ յատկութեանց կրորդ խումբը, որոնք կը կոչուին նշանակամբ կամ աւելի կարճ ձևով՝ նշանք Եկեղեցւոյ : Թէեւ ումանք այդ յատկութիւններուն թիւը աւելի ցոյց կու տան, բայց անոնք սովորաբար չորս կը հաշուուին, եւ ասոր կ'սկսանքից

Նիկիական Հանդանակը, «Հաւատամք եւ ի մի միայն ընդհանրական եւ յոսաբերական Եկեղեցին . իսկ մեր Եկեղեցին զանոնք աւելի ամբողջութեամբ կը յիշէ երկրոյսան ժամերգութեան մեծ քարոզին մէջ . «Աղաչեացուք զանձնակալն Աստուած . . . եւ վասն միայնոյ, ուրբ, կ'ստորիկէ եւ ատաքելական Եկեղեցւոյ : Այս պատճառաւ, ըստ մեզ, չորս են Եկեղեցւոյ նշանական յատկութիւնները, եւ են՝ Միութիւն, Սրբութիւն, Ընդհամրկամութիւն եւ Առաքելականութիւն :

40.— ԴԱՐՁՅԱԼ ՆՇԱՆԱԿԱՆ ՅԱՏԿՈՒԹԵԱՆՅ ՄԱՍԻՆ. Մենք կարծեկից չենք աւանդ՝ որոնք կ'որոնեն թէ Եկեղեցին ի՞նչ բանի մէջ է որ պէտք է պահէ եւ ցոյց տայ նշանական յատկութիւնները, իբր թէ ամբողջութեան պատկանող մէկ յատկութիւնը չի կրնար պատկանել ամբողջին մէկ կամ միւս մասին ալ : Միւս կողմէ, երբ ամբողջին եւ անոր մասերուն մասին կը խօսինք, բաւական կը սեպենք որ իւրաքանչիւր յատկութիւնն իր էութեանը մէջ ճշմարտուի, եւ կարելոր չենք նկատեր որ չորս նշանական յատկութիւններէն իւրաքանչիւրին մասին միտքերնիս ինկած եղանակները եւ ձեւերը անպատճառ Եկեղեցին պատկանին : Որովհետեւ Եկեղեցւոյ Հաստատութիւնը Աստուծէ է եւ Քրիստոսի աստուածային յայտնութեան ձեռքով կատարուած, եւ ոչ թէ իւրաքանչիւր մարդու կամքով, եւ բոլոր յատկութիւնները Հաստատողին միայն եւ ոչ թէ ուրիշներու կամքին եւ Հաստատութեանը համեմատ են եղած :

Նշանական յատկութեանց իւրաքանչիւրին բացատրութիւնը դիւրացնելու համար կը պահենք բաժանման այն կարգը, զոր նախ յիշեցինք Աստուածաբանական դիտութեանց դասաւորման առնելու Եկեղեցւոյ Հաստատութեան ասպարեցութեանց միջոցին :

41.— ՄԻՈՒԹԻՒՆ. Սկսելով ուրեմն Միութենէն, կ'ըսենք թէ այս յատկութիւնը պէտք է զտնուի տեսականին, բարոյականին, Ժխականին եւ վարչականին մէջ միանշարժայն : Տեսականին մէջ Միութիւնը՝ հաւատքի եւ դաստիարակութեան մէջ միութիւնն է, եւ անհնար է նիթադրել անշամ որ քրիս-

տոննութեան մէջ կարենան գտնուիլ հաւասարապէս ճշմարիտ երկու հաւատքը: Սա-կան ամէն ինչը հաւատք չէ. ճշմարտութիւնները միայն Աստուծո՛վ յայտնուած են եւ ոչ թէ մասնաւոր խնդիրներն ալ, որոնք յայտնուող ճշմարտութեանց համաձայնութեան կամ բացատրութեան կամ մեկնութեան կերպերու կը պատկանին:

Քարոյականին մէջ միութիւնը աւելի բույսայատ է, որովհետեւ արդարութեան եւ ուղղութեան հարցերը շատ խնդիրներու տեղի չեն տար:

Միասականին մէջ միութիւնը կը պահանջէ միայն որ էութիւնները այն խորհուրդներուն՝ որոնց վրայ կը հիմնուին քրիստոնէութեան բոլոր պաշտամունքները, համաձայն լինին իրարու եւ առաջնորդին հոգեւոր նոյն հաղորդակցութեան:

Վարդականին մէջ միութիւնը կը պահանջէ որ Եկեղեցին միացած ըլլայ իր գլուխին՝ Քրիստոսի, որուն հաստատութեամբ հիմնուեցաւ ինքը, Եկեղեցին, եւ որ ազգաց եկեղեցիները, որոնք առանձինն կը վարեն իրենց ներքին գործերը, ունենան կեդրոն մը՝ որուն մէջ պարագայից պատշաճութեան համեմատ կարող ըլլան վերջապէս որոշել եւ վճեկ հաւատքի եւ Եկեղեցւոյ մէջ յուրուած հաղորդակցութեանց խնդիրները. իսկ այդ միութիւնը կը գտնուի բազմաց ժողովին մէջ, որովհետեւ ասով է որ կը կադուսինք Քրիստոսի հետ՝ որ ըսու թէ իր անուով Հաւաքումներուն մէջ է ինքը:

Այսչափը բաւական ըլլայ գիտնալ առայժմ, վասնզի յետոյ պիտի գանձ սկզբունքները ներկայ եկեղեցիներու վրայ պատշաճեցնելու հարցին:

42.— ՓԱՍՏԵՐ. Մեր ըսածներուն ի հաստատութիւն, յառաջ կը բերենք Ս. Գրքէն քանի մը խօսքեր: Չօղոս կը գրէ. «Մի մարմին եւ մի հոգի, որպէս եւ կոչեցարուք ի մի յոյս կոչման մերոյ: Մի է Տէր, մի հաւատք, մի մկրտութիւն, մի Աստուած եւ Հայր. ամենեցուն որ ի վերայ ամենայնի եւ ընդ ամենեկին եւ յամենեկին թ մեզ» (Եփես. Գ 4-6): «Աղայե՛մ մեզ, եղբարք, անուամբն Տեսնո՛մ մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, զի զնոյն բան ունիցիք ամենեւեակ, եւ մի՛ իցէն ի մեզ հերձուածք» (Ա

Կորնթ. Ա 10) ։ Հոգեւոր հաղորդակցութեան միութեան կ'ականարկէ Քրիստոսի աղօթքն ալ. «Պահանջ դնտա յանուն քո, որով ետունքն ինձ, զի եղցին մի, որպէս եւ մեք մի եմք . . . զի ամենեքին մի իցին» որպէս դու Հայր յիս եւ ես ի շնորհ, զի եւ նորա թ մեզ իցնտ» (Յովհ. ԺԷ 11-21) ։ Այս խօսքերը ցոյց կու տան թէ Եկեղեցին մէկ պէտք է ըլլայ, եւ միանգամայն ցոյց կու տան թէ ի՛նչ բանի մէջ պէտք է հիմնուի միութիւնը:

43.— ՍՐԲՈՒԹԻՒՆ. Նշանական յատկութիւններէն երկրորդն է Սրբութիւնը: Եկեղեցին սուրբ կ'ընտրի, վասնզի սուրբ եւստով միացած է իր սուրբ գուլիթի հետ, որ է Քրիստոս, ինքն ալ սուրբ, եւ սուրբ միջոցներով կը տանի իրեն հետեւողները սուրբ նպատակին: Սրբութիւնը ուրեմն կը հիմնուի սրբացած եւ սրբացնող ըլլալուն մէջ միանգամայն: Եթէ Եկեղեցւոյ մէջ սուսցրուած անասական եւ բարոյական ճշմարտութիւնները թերահայեան մաքրութենէ, կամ իր խորհուրդները կամ ծէսերը սրբութեան շտանէին եւ կամ անոր գլուխը Քրիստոսէ զատ ուրիշ մը լինէր, հետեւապէս եւ ոչ սուրբ, այն աստի նստուելու չէր կրնար սուրբ ըսուիլ Եկեղեցին:

Եկեղեցւոյ սրբութեան մասին բաւական ըլլայ յառաջ բերել Չօղոսի խօսքերը՝ «Քրիստոս սիրեաց զեկեղեցի եւ զանին իր մասնեաց վասն նորա, զի զնա սրբեցէ սրբութեամբ անապանին բանիւ, զի կացուցէ ինքն իւր յանդիման փառաւոր զեկեղեցի, զի մի՛ ունիցի ինչ արտա կամ ազանդութիւն կամ այլ ինչ յայնպիսեաց, այլ զի իցէ սուրբ եւ անարտա» (Եփես. Ե 25-27) ։

44.— ԸՆԴԵՆՆԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ. Ուրիշ նշանական յատկութիւն մըն է ընդհանրականութիւնը, կամ, յունական բառով՝ կաթողիկէութիւնը: Ընդհանրական է ոչ միայն այն որ իրապէս տարածուած է համարեմ մարդկութեամ մէջ, այլ նաեւ այն որ իր բնութեամբ անտրամա արագրուած կամ սահմանափակուած չէ որոշ չափերով, այլ ընդունակ է տարածուելու ամէն տեղ եւ մընալ ամէն տուն: Այսպէս է իսկապէս Քրիստոսի Եկեղեցին, եւ չէր լիներ ան ընդհանրական՝ եթէ ունենար այնպիսի պայմաններ որոնք կարենային խափանել անոր

տարածուիլ կարենալը եւ ամբողջ մարդկու-
թեան յարմարիլը: Զէր կընար լինիլ զարժ-
եալ ընդհանրական, եթէ իր ծագումէն ըս-
կանալ ամէն ժամանակ նոյնը մնացած չլը-
բար իր իսկութեամբը եւ էութեամբը: Գը-
րիստոնէական հուսաաբը, պատուիրանքը եւ
ծէսերը պէտք է իրենց եղածին պէս մնան,
իսկ անոր վարչութիւնը պէտք է շարունակէ
իր յօդակապութիւնը իր ընդհանրական գը-
լուիին հետ՝ որ է Քրիստոս:

Աւստի արժէք մը չունի ըսել թէ զբո-
տոնէութիւնը ընդունուած չէ բովանդակ
աշխարհին մէջ, նոյնիսկ աշխարհի կէսէն,
օրովհետեւ ոչ իրապէս տարածումն է ընդ-
հանրականութիւնը եւ ոչ ալ մեզի արուած է
գիտնող թէ Երկնաւոր Հոյիւրը ե՞րբ պիտի
կրթայ այն աշխարհներուն՝ զոր ոչ են յար-
պոմ գաւթէ եկեղեցոյ, որոնք իր ձայնին
մտիկ պիտի ընեն եւ շեղիցին մի Հօտ եւ մի
Հովիւ (Յովհ. Ժ 16): Մեզի բուսական ըը-
լայ ինչ որ ինքը հրոմտայց. «Գնացէք ար-
սուհետեւ աշակերտեցէ զամենայն հեթա-
նաս» (Մտթ. ԻԼ 19), «Երթա՛յք յաշխարհ
ամենայն եւ քարոզեցէ՛ք զաւետարանն ամե-
նայն արբարածոց» (Մտթ. ԺԶ 15):

45.— ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ. Նշանա-
կան յատկութիւններէն վերջինն է առաքե-
լիպանութիւնը: Բանի որ հաստատեցինք
նախապէս թէ նոյն ինքն Քրիստոս էր որ
հաստատեց եկեղեցին, եկեղեցոյ իսկական
յատկութիւնը պէտք էր կոչուէր զքրիստո-
սականութիւն, ե եթէ զքրիստոսականութեան
յատկութեան տեղ առաքելականութեան
յատկութիւնն է որ յառաջ կը բերենք ռոս,
պատճառը այն է որ եկեղեցին Քրիստոսն
հաստատուած ատեն մինչ օրինական եւ ի-
րաւական կազմակերպութիւն մը ունէր, իր
իրական եւ արդիւնական կազմակերպու-
թիւնը առաքելներու ձեռքով միայն ստա-
ցաւ, որովհետեւ այն ժամ միայն Եկեղե-
ցին իր տարածումը ստացաւ եւ աշակեր-
տեց ժողովուրդները, ինչ որ չէր կրնար
ըլլալ Քրիստոսի մտնուան ատեն՝ երբ
առաքելները փախած էին եւ Հովիւին
զարնդելովը՝ ցրուած էին բշխարհները:
Այն պատճառաւ զքրիստոնեայ եկեղե-
ցիները յարած կը մնան առաքելականու-
թեան յատկութեան եւ զայն մէջ կը բերեն

իրբեւ նշան իսկականութեան զքրիստոսակ-
մըն եկեղեցոյ:

Թէև հաւաաբը, պատուիրանքը եւ ծէ-
սերը խորքով պէտք է լինին առաքելանե-
րուս ասեմ եղածները, եւ յաջորդական
նոյնութեամբ պահուած ըլլան, բայց ամե-
նէն աւելի վարչութեան յաջորդականու-
թիւնը պէտք է պահէ առաքելականութիւ-
նը, որպէսզի Եկեղեցոյ իշխանական
աթոռը շարկապուած ըլլայ այն իշխանու-
թեան հետ՝ զոր առաքելները անձամբ ա-
ռին Քրիստոսն եւ փոխանցեցին իրենց յա-
ջորդներուն:

46.— ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ԻՄԱՍ-
ՏԸ. Առաքելական աթոռ ըսելով սա կ'իմա-
նանք թէ Եկեղեցիի մը Հոգևապետական
կամ հայրապետական աթոռը Հիմնուած է
եւ պահուած մինչև մեր ժամանակը:

Սակայն պէտք չէ այնպէս կարծուի որ
յաջորդութիւնը խանգարուած կ'ըլլայ եթէ
ժամանակի փոքր ընդհատումներ պատահած
ըլլան աթոռակայներու յաջորդականու-
թեան մէջ կամ եթէ աթոռը մէկ քաղաքէն
ուրիշ մը փոխադրուած ըլլայ արտաքին
բազմապիսի պատճառներով՝ որոնք զոչու-
թիւն ունեցած են ազդերու եւ աշխարհի
դէպքերուն եւ պատմութեան մէջ: Ապա թէ
ոչ պէտք պիտի ըլլար որ նոյն կերպով նը-
կատի առնուէր նաեւ նախորդին մտնուան
եւ յաջորդին ընտրութեան միջև. անցած
պարագայութիւնն ալ: Ուստի աթոռի մը շա-
րունակութեան համար, որ է փաստ անոր
առաքելականութեան, պէտք է պահանջիլ
այնչափ միայն՝ որքան բաւական է ցոյց
տալու համար թէ Քրիստոսի առաքելանե-
րէն մէկուն միջոցաւ Հիմնուած Եկեղեցին
կամ Աթոռը իր իսկութեանը մէջ նոյնն է
մնացած եւ պահած է յօդակապութեան եւ
շարքայարութեան պարմանները յաջորդ զա-
բերուն եւս: Մասնաւոր եկեղեցիներու ա-
ռաքելականութեան մասին խօսուած ատեն
պէտք է նկատել թէ որովհետեւ Եկեղեցի-
ներուն համար կարելի չէ ցոյց տալ անմի-
ջական կերպով եւ անձնապէս առաքելայէ մ
հաստատուած ըլլալու պարագան, ուստի եւ
այնպիսի պարագայից մէջ բաւական պէտք
է ըլլայ միջնորդական հանդամանքը, որ է
ըսել թէ տիրապէս առաքելական եղած Եր-

բաժնուած անկէ եւ իրենց էութեամբ շին կորսուած: Ամաճ Հոգիները յողովագրուած կը մնան ի գլուխն Գրիտոսոս Հոգեղէն կապակցութեամբ եւ Հոգեղէն կեանքով:

Իսկ Հոգեղէն կեանքը, ինչպէս մարդուն՝ նոյնպէս եւ Եկեղեցիի մէջ, չի կրնար Հաստատուած ըլլալ եթէ ոչ անոնց մէջ միայն՝ որոնք պատճառ եւ արժատ են կեանքի: Համաձայն Հակին բնութեան, Եկեղեցւոյ անձնաւորութեան վրայ կեանքի պատճառ ըստ յով ուրիշ բան չենք կրնար Հասկնալ՝ եթէ ոչ Հական առաքելութիւնները, որոնք Հոգիին արդարութեան կեանք կու տան. այսինքն Հատաբար, Յոյսը եւ Սէրը, որոնք այս պատճառաւ նոյնիսկ կը կոչուին Աստուածաբանական առաքիժութիւնք եւ արդարութիւն կը գործեն: Իսկ անոնք որ կը գտնուին արտաքին այն նշաններուն ներքեւ, որոնցմով կը Հասկցուի թէ Գրիտոսոսի Եկեղեցիին կը պատկանին, ինչպէս են արտաքին Հատաբար եւ մկրտութեան ընդունելութիւնը, անոնք կը պատկանին Եկեղեցւոյ մարմինին, Աստուածաբանական առաքելութեանց կամ արդարութեան մէջ Հաստատուած լինին կամ ոչ:

50.— ՀՈԳԻՒՆ ՄԷՋ ԵՂՈՂՆԵՐԸ. Եկեղեցւոյ Հոգիին վրայ մեր ըսածները դիւրաւ կը Հաստատուին: Հոգին իր էութեանը մէջ պէտք է ունենայ՝ իրեն կից՝ կեանք. իսկ կեանքը, Հոգեւորապէս Հակցուած, չի կրնար ուրիշ բան ըլլալ եթէ ոչ արդարութիւնը. ուստի անոնք որ արդար են իրապէս՝ անոնք միայն կեանքի մէջ են եւ Հեռեւորար անոնք միայն Եկեղեցւոյ Հոգիին մէջ են: Արդարութեան սաճմանը ինչն նոյնիսկ կու տայ մեզի այդ առաքելութիւնը, որովհետեւ եթէ արդարները չլինէին Եկեղեցւոյ Հոգիին մէջ՝ պիտի չլինէին եւ կեանքին մէջ. իսկ Հոգեւոր կեանքի մէջ միեւնոյն ստեղծ եւ նոյն տեսութեամբ թէ լինելու թէ չլինել Հակասութիւն է յայտնի:

Ուստի այն արդարները որոնք յետոյ պիտի կորսնցնեն արդարութիւնը, Հոգիին մէջ են ցորչափ արդարութեան մէջ են: Իսկ այն մեղաւորները որոնք յետոյ արդարութիւն պիտի ստանան, չեն Հոգիին մէջ՝ ցորչափ չեն արդարութեան մէջ:

Այս նախադասութեանց Հակառակը Հաս-

տատելը եւ ըսելը թէ այն արդարը որ պիտի մեղանչէ՝ Հոգիին մէջ չէ, եւ այն մեղաւորը որ պիտի արդարանայ՝ Հոգիին մէջ է, Հաստատուել է թէ արդարը նոյն ստեղծ ոչարդար է եւ ոչարդարը նոյն ստեղծ արդար է. եւ ասիկա Հակասութիւն է:

51.— ԵԿԵՂԵՑԻՆ ՄԱՐՄԻՆԸ. Գալով Եկեղեցւոյ մարմինն, չենք կրնար անկէ մերժել մեղաւորները, անոնց Հակասելու աւետարանիչներու յտաւը բերած առակներով Եկեղեցւոյ մասին Հաստատուած ըսկզբունքին: Որովհետեւ Եկեղեցին կը նմանի կաթի՝ ուր ցորեանն ու յարզը միասին կը գտնուին (Մտթ. Գ 12), ծովը ձգուած եւ ամէն տեսակ ձուկերով լեցուած ուռկանի՝ ուր լաւն ու խոտանը մէկտեղ են (Մտթ. ԺԳ 47), Թաղաւորի Հարսանիքի՝ ուր Հարսանիքի զգեստ շունեցողներու ալ ներկայ են (Մտթ. ԻԳ 12), առաքաւորի կոչութեւ խումբի՝ ուր յիմարներն ու իմաստունները կ'ընկերանան միմեանց (Մտթ. ԻԵ 2), Հովիւի Հօտին՝ ուր օտիք եւ այծիք Համանգամայն կան (Մտթ. ԻԵ 32), մեծ տունի՝ ուր ոչ միայն ոսկեղէն ու արծաթեղէն ամաններ կան, այլ նաեւ փայտեղէններ եւ խեցեղէններ, որոնցմէ ոմանք ի պատուի եւ ուրիշներ յանարգութեան են (Բ Տժմթ. Բ 20):

Եկեղեցւոյ կազմութեան մասին այսքան բացայայտ օրինակներէ վերջ ի զուր է Եկեղեցւոյ մարմինը մի միայն արդարներու եւ ընտրեալներու վերածել, եւ Եկեղեցիէն ի բաց մերժել ոչարդարները, զորս զատելը եւ մերժելը գործն է Անոր միայն՝ որ իշխանութիւն ունի դաստասանը կատարելու իր ժամանակին:

52.— ԵԿԵՂԵՑԻՆ ՀՈԳԻՒՆ ՊԱՏԿԱՆՆԱԼՆԵՐԸ. Մեր Հաստատած սկզբունքէն Հետեւելով, կ'ըսենք ուրեմն թէ Եկեղեցւոյ Հոգիին պատկանողներն են նախ վախճանած արդարները, զորս ուրիշ անունով կը կոչենք աւրբեր:

Սուրբերուն ժողովն ալ կը կոչուի Յազբախալ Եկեղեցի, այսինքն է այն Եկեղեցին՝ որ աշխարհի փորձութեանց դէմ պատերազմ մղելով յաղթութիւն է տարած կամ յաղթական եղած:

Յաղթական բառին իբրեւ դիմաբաժանեալ՝ Զիմուարեալ Եկեղեցի կը կոչուի ժո-

զովը հաւատացեալներուն, որոնք տակաւին այս աշխարհի մէջ պատերազմի մէջ են փորձութեանց գէժ եւ պարտաւոր են կուռիլ զինուորեալ բանակներու նման :

Երկրորդ՝ Եկեղեցւոյ հոգիին կը պատկանին կենդանի եւ արդար հաւատացեալները, որոնք ներկայագէտ արդարութեան մէջ են, եւ ոչ թէ անոնք որ անգամ մը եղած են կամ զին պիտի լինին :

Եկեղեցւոյ հոգիին կը պատկանին նաեւ հրեշտակները, որովհետեւ անոնք ալ արդար են եւ հաւատքով Քրիստոսի հետ շողկապուած : Հրեշտակաց ժողովը Ս. Գրքը կը կոչէ Եկեղեցի Անդրանկաց . «Մատուցեալ էք ի Միօն լեռան, եւ ի քաղաք Աստուծոյ կենդանոյ յերուտաղէմ յերկինս, եւ ի բերաւոր բանակս Հրեշտակաց եւ յեկեղեցիս անդրանկաց զրեւոյ յերկինս եւ առ գաւառաբլրն ամենեցուն Աստուած եւ յոգիս արդարոց կատարելոց» (Եբր. ԺԲ 22) : Անդրանկանք կը կոչուին, որովհետեւ մարդոցմէ առաջ յաղթած են փորձութեանց եւ փառաւորուած են երկնից մէջ :

53.— ԵԿԵՂԵՑԻՆ ՄԱՐՄԻՆԻՆ ՊԱՏԿԱՆԵԱԼՆԻՐԸ . Աւանդուած նոյն սկզբունքները ցոյց կու տան թէ Եկեղեցւոյ մարմինին կը պատկանին բոլոր կենդանի հաւատացեալները, արդար ըլլած թէ միզուտք : Հետեւաբար եւ բոլոր անհատները, որոնք որեւէ կերպով չեն ընդունիր Քրիստոսի հաւատքը չեն կրնար պատկանիլ Եկեղեցւոյ մարմինին :

Հաւատացեալներու, այսինքն քրիստոնեաներու մէջ, ամէնքն ալ Քրիստոսի հաւատքին ուղիղ գաւառութիւնը չունին, որովհետեւ քրիստոնեայ անուանածներէն ոմանք չեն ընդունիր Քրիստոսի յայանութեան ինչ ինչ մասերը . ուրիշներ եւս կան, որոնք կը ասարբրին կարճ մը կէտերու մէջ՝ զորս երկրորդական կը կոչին, որովհետեւ վարդապետութիւն չեն անոնք, այլ՝ վարդապետութեանց բացատրութիւններ, եւ կամ՝ երբեմն եւս՝ յայտնեալ վարդապետութեանց վրայ աւելցուածներ, որոնք վարդապետութիւն չեն : Անոնք որ ուղիղ վարդապետութիւնը կը պահեն, կը կոչուին Ուղղափառ : Անոնք որ չունին այդ հաւատքը, կը կոչուին Այլափառ : Իսկ երբեմնիս

կը նշանակէ այն որ կը մերժէ Քրիստոսեան վարդապետութեան ինչ ինչ էական մասերը : Հերետիկոսը յայտնի է թէ չի կրնար Եկեղեցւոյ մարմինէն ըլլալ, վասնզի չունի ամբողջ ուղիղ հաւատքը, չէ ուղղափառ իսկ անոնք որ ոչ-էական կէտերու մէջ տարածայն են, նոյն վճիռին տակ չեն իյնար :

Կայ երբձուածող բառն ալ, որ ըստ իր յատուկ նշանակութեան, ցոյց կու տայ զայն՝ որ թէեւ հաւատքի մասին թերութիւն չունի, բայց օրինական կապակցութիւն եւ վարչական հարցադրակցութիւն չը պահելով իշխանութեան հետ, կերպագէտ բաժնուած է Եկեղեցւոյ հնազանդութեանն : Սակայն սովորական կիրառութեան մէջ միշտ ուշադրութիւն չի դարձուիր իմաստներու եւ բառերու այս ճշդութեան եւ շատ անգամ լոկ հերձուածողներն ալ կը համարուին հերետիկոս :

Հաւատացեալներուն մէջ, որոնք ոչ հաւատքի անասկէտով թերի են եւ ոչ ալ հարգողակցութեան անասկէտով, երբեմն կը գտնուին յանցապարտներ եւ զայնաւղեցուցիչներ, զորս եկեղեցական իշխանութիւնը նշովիւրով եւ բանադրանքով կը բաժնէ Եկեղեցիին : Այդպիսիներու համար կարելի չէ ըսել թէ Եկեղեցւոյ մարմինէն դուրս են, ցորձով ունին արտաքին հաւատք եւ միբնուած են, բայց կը համարուին զբրկուած մի միայն Եկեղեցւոյ հոգեւորական հարգողակցութեանն, այսինքն խորհուրդներէ եւ ամէն հոգեւորական իրաւունքներէ՝ ի պատիժ իրենց չարութեանց . իսկ անոնք որ պատիժի մէջ են՝ ընկերական մարմինէն դուրս չեն, այլ միայն ընկերական իրաւունքներէ զրկուած են :

54.— ՀԱՄԱՊԱՏԱՆԱՅՈՒԹԻՒՆ . Եկեղեցւոյ կազմութիւնը բացատրելու համար բաւական համարեցինք ցոյց տալ զուրիւր, հոգին եւ մարմինը միայն, առանց մանրամասնելու անդամներուն ալ բաժանումները՝ իրենց պաշտօններուն բաժանման եւ նշանակութեան համեմատ :

Պողոս առաքեալ ընդհանուր խօսքերով կը նշանակէ այս բաժանումները, ըսելով . «Այլ դուք մարմին Քրիստոսի էք եւ անդամք յանդամոց նորաս եւ զորս եզ Աստուած յեկեղեցւոյ՝ այս են . նախ զառաքեալս, երկ-

բորո՞ղ՝ զմարզարէս, երբորո՞ղ՝ զվարդապետարս, ապա պօրութիւնս, ապա շնորհս բժշկութեանց, փշուութիւնս, վարիչս, ազգս չեզուաց, թարգմանութիւնս լեզուացս (Ա կորնթ. ԺԲ 27-28):

Այս բաժանումին հետեւողութեամբ մեր Գրեզոր Տաթեւացին Եկեղեցւոյ մարմինին մէջ զանազան անդամներ կը բաժնէ ըսելով. «Ահն անասանո՞ղ՝ մարդարէջն եւ առաքեալքն ինքնաստեք բանին Աստուծոյ, այլեւ եպիսկոպոսն վերտանառչն և ակէ կոչի: Իեւորո՞ղ՝ ակետարանիչն, եւ չեղուք՝ քարոզք բանին կենաց: Աստուծոք՝ վարդապետք եւ մեկնիչք եւ ծառայիչք հոգեւոր կերակրոյն: Հոտոտելիք՝ որք ընտրեն եւ սրշեն դրարի եւ պշար: Ունկն՝ աշտկերաք ճշմարտութեան բանին. մարմին՝ բոլոր հաւատացեալք եւ անդամք Քրիստոսի: Ձեռք՝ քաւանայք, գործիք Ս. Թորհրդոցն, եւ սաք՝ կրօնաւորք եւ ազաշխարհք որք կրեն ըզմանրութիւնս օրինացն և հերք՝ որպէս գոսք վերին զօրացս (Գրեք Հարցմանց, Հատ. Թ, Գ, 1Ա, պր. Գ): Բայց տանք խորհրդական եւ յարմարաւոր խօսքեր են միայն եւ ոչ թէ վարդապետական ճշգրտութեամբ բանածեւուած ճշմարտութիւններ:

55.— ԻՇԽԱՆՈՒԹԻԻՆ. Ամէն օրինական մարմին կամ ամէն կաղամկերպեալ ընկերութիւն չի կրնար լինիլ առանց իր մասերը ի մի քօղող պայմանի մը, որ առաջնորդէ ղէպի նպատակը, պահպանէ գոյութիւնը եւ պաշտպանէ իրաւունքները ընկերական մարմինն: Այդ պայմանը կը կոչուի նաեւ ձիւրք, եւ ձիւրքը կը կոչուի սովորաբար իշխանութիւն, բայց կը կոչուի նաեւ վարչութիւն, հեղինակութիւն, կառավարութիւն՝ միշտ իշխանութեան իմաստով: Իսկ իշխանութիւնը կը սահմանուի իբր ձիւրք կամ կարողութիւն՝ օրէնքները գինելու անդամներուն յարաբերութեանց համար եւ կարգադրութիւններ ընելու ընկերութեան պահպանութեան եւ պաշտպանութեան համար: Ու մանաւորաբար խօսելով Եկեղեցւոյ իշխանութեան մասին, գայն կը սահմանենք իրրեւ ձիւրք կամ կարողութիւն՝ ներքին եւ արտաքին կանոններ հաստատելու, զբխտոնեաները իրենց հաւատարին մէջ պահելու եւ,

անոնց փրկութեան միջոցները դիւրացնելու համար:

Նկատելի է միայն թէ ամէն իշխանութիւն սեփական պէտք է լինի այն ընկերութեան, որուն պահպանութիւնն ու պաշտպանութիւնը կը գիտէ ինքը. որովհետեւ եթէ ընկերութիւն մը չունի իր սեփական իշխանութիւնը, այլ կը կառավարուի ուրիշ ընկերութեան մը սեփական իշխանութեամբը, ուրիշին տիրապետութեան ներքեւ կը համարուի:

Ու մենք երբ Եկեղեցւոյ իշխանութեան մասին կը խօսենք, կը խորհինք խօսիլ Եկեղեցւոյ՝ իբրեւ կրօնական ընկերութիւն՝ սեփական եւ անոր բնութենէն բխած իշխանութեան մասին, սահմանուած՝ կամքովը Եկեղեցւոյ Հիմնադիրին եւ կազմողին, որ է Քրիստոս:

56.— ԲՈՂՈՔԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ԳՐՈՒԹԻՒՆ. Ա՛. Եկեղեցւոյ իշխանութեան հակառակորդները իբրբու մէջ կը տարբերին գրութեամբ եւ նպատակով:

Լուսերական նորադանդները կը մերժեն Եկեղեցւոյ մէջ իշխանութեան որեւէ ըսկզբունք, այնպէս որ ոչ մէկը իրաւունք ունի ուրիշին վրայ իշխանութիւն թ գործ ղընելու: այլ բոլոր զբխտոնեաները ազատ են հաւատալու եւ գործելու ինչպէս որ կ'ուզեն, հետեւելով միայն իրենց մտքին՝ առանձնաձեւ հաւատաքի եւ աստուածային պատուիրանաց որոշութեան մէջ:

Իսկ Անդիլական նորադանդները թէեւ կ'ընդունին Եկեղեցական իշխանութիւն մը, բայց գայն կ'ենթարկեն քաղաքական իշխանութեան, այնպէս որ Եկեղեցին չի կրնար ինքիւնք կառավարել առանց քաղաքական իշխանութեան:

Ուրիշներ ալ կան, որոնք գործնականօրէն կը փութան ընդունիլ Եկեղեցւոյ մէջ՝ քաղաքական իշխանութեան կարգադրութիւնները իբրեւ սեփական օրէնքներ եւ ամէն ինչ կ'րենն քաղաքական իշխանութեան հանդիական բոլոր համար:

Ասոնց ամէնուն ղէմ մենք կ'ապացուցանենք թէ Քրիստոս Եկեղեցիին մէջ հաստատեց անոր սեփական իշխանութիւն մը որ կատարեալ է, եւ որ ոչ միայն հաւատարապէս կը տարածուի զաւանդութեանց եւ բա-

բոլորից փխրահարգողներու եւ ծննդեան արտաքին արտեկարգումի վրայ եւս:

57.— ՓԱՍՏ՝ ԿԱԶՄՈՒԹՅՆԷ. Առաջին փաստը կը քաղենք Եկեղեցւոյ բնութեանն եւ կազմութեանն: Որովհետեւ արդէն հաստատեցինք թէ Եկեղեցին Բրիտանացի հաստատուեցաւ իրբեւ ընկերական մարմին՝ կազմակերպուած եւ օրինական, եւ միւս կողմէ յայտնի է թէ ամէն ընկերական կազմակերպուելու եւ օրինական մարմին չի կրնար ըլլալ առանց սեփական իշխանութեան՝ որ կատարէ անոր պահպանութեան եւ պաշտպանութեան բոլոր անհրաժեշտ պարտաւանջը. որովհետեւ ամէն բարեկարգեալ ընկերութիւն չի կրնար ըլլալ առանց հաստատուելու կողմէն պարծերուն հոգը դնեցող իշխանութեան, ու ոչ ոք կրնայ ստանձնել այդ հոգը առանց կարգադրութիւններ ընկնու իրաւունքի, եւ այս իրաւունքը չի կրնար ըլլալ առանց հնազանդութեան պարտաւորութեան: Իսկ հնազանդութիւնը յիշատակուող երբեք առանց վարձքի եւ պատիւի կամ հատուցման զօրութեան, և ոչ ալ հաստատուած կրնայ ըլլալ առանց օրինական գաւառապետի արտոյայտած արդարութեան: Ու այսպէս իշխանութեան բոլոր պահանջները ինքնին յառաջ կու գան Եկեղեցւոյ հաստատութեանն. ինչպէս նախապէս ցոյց տուինք:

58.— ՓԱՍՏ՝ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷ. Եկեղեցւոյ իշխանութիւնը կ'ապացուցանենք նաեւ Բրիտանոսի եւ առաքելոց աստեղծող՝ զորս պարզօրէն խօսեցան անոնք յոյ իշխանութեան մասին՝ որոնք ունէր Բրիտանոսանոնք փոխանցուեցան իրմէ ընտրուած եւ Եկեղեցւոյ իշխանութեան պաշտօնին կարողուած առաքելաներուն: Բրիտանոս կ'ըսէր, «Տուաւ ինձ ամենայն իշխանութիւն յերկրիս եւ յերկրի. որպէս առաքեաց զիս Հայր, և ես առաքեմ զգնակ (Մատ. ԻԼ 18): Պօղոս կը գրէ, «Զի թէ առաւել եւս պարծեցայց վասն իշխանութեանս մերոյ՝ զորք ես մեզ տէր ի յինչ եւ ո՛չ ի քակել զձեզ. որ ինչ ամաւեցից, զի մի՛ թուեցայք իրիւս աս ինչ արկանել ձեզ թղթովոս» (Բ Կորնթ. Ժ 8): «Յառաջ մասցի եւ զարձեալ կանխաւ տեսմ յանդիման երկիցս անգամ, եւ այժմ ի բացուաա գրեմ յառաջագոյն յանցուցիւոցն,

եւ այլոցն ամենեցուն, զի եթէ եկից զարձեալ՝ ո՛չ ինտայցից» (Բ Կորնթ. ԺԳ 2): «Զառն կարգէք անձանց եւ ամենայն հօտիք, յորում եղ ձեզ հոգին արբբ տեսուչս՝ հովուել զտողովուրդ Տեսան, զոր ապրեցոյց արեամբ իւրով» (Գործք, Ի 28): Եւ դեռ ասքիչ շատ խօսքեր կան, որոնք բացառապար կերպով կը հաստատեն թէ Եկեղեցւոյ մէջ իշխանութիւն մը կայ, եւ թէ ան հաստատուած է Բրիտանոսէ:

59.— ՓԱՍՏ՝ ԳՈՐԾԵՐԷ. Եկեղեցական իշխանութեան գոյութեան երկրորդ փաստ են իշխանականաց գործերը կամ իշխանութեան գործադրութիւնները՝ առաքելաներէն կատարուած: Առաքելոց տողովը իշխանաբար վճիռ կու տայ. «Զի հաճոյ թուեցաւ Հողւոյն Սբբոյ եւ մեզ, մի՛ ինչ աւելի բնոն զինչ ձեզ, բայց միայն ի կարեւորացս յայտոցիկ ի բաց կալ ի զուելոյ կողս ... բարեւոք զարձէք, ո՛ղջ լերուք» (Գործք, ԺԵ 28): Պօղոս կը յայտնէ որ պահած են իր հրահրածանները. «Գրովիմ զձեզ՝ զի զամենայն ինչ զիմ յիշէք, եւ որպէս առանդեցի ձեզ՝ գաւանդութիւնսն ունեցիք» (Ա Կորնթ. ԺԱ 2): Կը յարէ թէ ուրիշ հրահրածներ ալ ունի, բայց զայն ինչ յորձում եկից յայնձում պատասխանէք» (Ա Կորնթ. ԺԱ 34): Իր իշխանութիւնովը ամուսնութեան օրէնքներ կը կարգէ, բայց այլոց եւ պատուիրած, ոչ եթէ տէր» (Ա Կորնթ. Ի 12): Ու կը գանադանել իւրաք հրահրածին. «Զայս ստեմ ներկիով՝ եւ ո՛չ հրամանս տալով» (Ա Կորնթ. Ի 6): Կը պատմէ անհաւատները, զորոց սակի են Հիմեմա եւ Աղեքսանդրոս, զորս մասնեցի ստատանայի, զի իրաւանցիին չհայհուէր» (Ա Տիմ. Ա 20): Օրէնք կը դնէ եկեղեցականներուն համար. «Որ բարեւոք վերակացու ինիին երիցունք՝ կրկին պատուար տրամեի եզրիցին, մտնուանող որ աշխատիցին բանիւ եւ վարդապետութեամբ: Բանդի զոս գիր, Մի՛ կապեցես պղտուկ կարն կայտառոյ, եւ արժանի է մշակն վարձու իւրոյս, Զերիցուկ շարաստութիւն մի՛ ընդունիցիս, բայց եթէ երկուք կամ երկուք վկայիք» (Ա Տիմ. Ե 17-19): Նոր օրէնք կը դնէ կրեւորուն համար. «Ուսուցանել կնով մարդոյ ո՛չ հրամայեմ» (Ա Տիմ. Բ 12): Կը հրահրու յէ պաշտօնեաներ կարգել, «Վասն այնորիկ

Իսկ թողի դեռ ի Կրեւէ, զի որ ինչ միանգամ պակաս իցէ՝ ուղղեցես եւ կացուցես ըստ քաղաքաց երկրունս, որպէս եւ եռ քեզ պատուիրեցիս (Տիտոս, Ա 5) : Կը Հրամայէ Հնազանդիլ Եկեղեցւոյ պաշտօնեաներուն . Քննկնդի՛ր շերուք առաջնորդաց ձերոց եւ Հարտակ կացէ՛ք նոցա, զի նոքա տքնին վառըն ուլաց ձերոց (Եբր. ԺԳ 17) : Ու Պետրոս կը Հրամայէ պաշտօնէից՝ «Արածեցէ՛ք՝ որ ի ձեզ Հօռդ է Աստուծոյ, վերակացու լինիլ՝ մի՛ իբրեւ ազամայ, այլ կամու ըստ Աստուծոյ» . մի՛ գոչաբարութեամբ, այլ յօթարութեամբ, մի՛ իբրեւ տիրելով վիճակացըն այլ լինել օրինակ Հօտին» (Ա Պետր. Ե 2) :

60.— ՓԱՍՏ՝ ՄՈՎՈՐՈՒԹԻՒՆԸ . Հարկ է իբրեւ շորբորք փստա աւելցնել Հասարակաց առն աշն սովորութիւնը որ Եկեղեցւոյ ըսկիդրէն պահուած է քրիստոնէութեան մէջ : Աւելորդ կը նկատենք թուարկումներ ընել այդ մասին, աշխատ յայտնի է ան : Վասնզի երբեք չեղաւ ժամանակ մը որ Եկեղեցին ունեցած չըլլայ ժողովուրդը Հովուող, Հաւատացեալները ուսուցանող, օրէնքները Հրատարղ, բարեկարգութիւններ անօրինող իշխանութիւն մը՝ որ, մէկ խօսքով, զործէ աշնագէս՝ ինչպէս սովոր են ընկերական բոլոր մարմիններուն վարիչ իշխանութիւնները : Եկեղեցւոյ ընչհանր պատմութիւնն է որ կը Հաստատէ ասիկա :

61.— ԱՌԱՐԿՈՒԹԻՒՆ՝ ԿԱՍՏԵՐԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹԵՆԷ՛ր . Հակառակորդները կ'աւարկեն թէ Կոստանդնուսոսի ժամանակէն առաջ Եկեղեցին երբեք իշխանութիւն չլիարեց, որով հարկ կ'ըլլայ ըսել թէ քաղաքական իշխանութեան զօրութեամբ է որ կազմուեցաւ եկեղեցական կոչուած իշխանութիւնը եւ ոչ թէ Քրիստոսական Հաստատութեամբ :

Եթէ Հակառակորդները կ'ուզին միայն ցոյց տալ թէ քրիստոնէայ իշխաններու, թաղաւորներու եւ կայսերքու պաշտպանութիւնը նպաստեց եկեղեցական իշխանութեան համարմակ եւ աղաւ զործունէութեան՝ զոր չէին կրնար ունենալ Հայածանքներու աստեն, Համամիտ ենք իրենց . իսկ եթէ քրիստոնէայ թաղաւորներու եւ կայսերքու ժա-

մանակէն առաջ անզոյ կը Համարեն եկեղեցական իշխանութիւնը՝ Հետու են ճշմարտութենէն, զոր ազաւցուցէն արդէն, յառաջ բերելով Քրիստոսէ ըսուած խօսքերը եւ առաքեալներուն զործերը : Եւ արդարեւ արտաքին եւ բարեկործական աշն օրէնսգրութիւնները զորս առաքելք պատուիրեցին եւ սահմանեցին, Եկեղեցին ինքն էր որ Հաստատեց առանց քաղաքական իշխանութեան միջամտութեան :

62.— ԱՌԱՐԿՈՒԹԻՒՆ՝ ԼՐԵԱԿԱՆՈՒԹԵՆԷ՛ր . Կ'առարկեն զարձեայ թէ ինքն իսկ Քրիստոս կ'ուզէր որ անփոփոխ մնայ Հրէական Հին Օրէնքը, Հետեւարար եւ երբեք չի կրնար ըլլալ որ նոր իշխանութիւն մը կազմուի իր Եկեղեցիին մէջ : Պարզ եւ ճշգրիտ են Քրիստոսի խօսքերը . «Մի՛ Համարիք եթէ եկի լուծանել օրէնս կամ զմարգարէս . ո՛չ եկի լուծանել՝ այլ յմուլ» (Մտք. Ծ 17) :

Այլուր եւս պատեհութիւն ունեցանք խօսելու Քրիստոսի այս խօսքին մասին, եւ ըսինք թէ անկարելի է անոր տալ այնպիսի իմաստ մը՝ որ Հակառակ լինի Յիսուսի բուն մտքին : Երբ Քրիստոս առաքելոց յանձնեց իր իշխանութիւնը, Հրամայեց որ իրեն Հետեւողները Հնազանդին անոնց . ստով իսկ ան արդէն խափանեց Հին Բահանայապատմութեան իշխանութիւնը :

Քրիստոսի խօսքը պարզելու համար կ'աւելցնենք Հոս թէ օրէնք բարբ շատ իմաստներ ունի եւ կարելի չէ ամէն տեղ զայն նոյն իմաստով Հասկնալ : Իսկ յիշուած այդ տեղին մէջ ան կը նշանակէ պարզագէս բարբ յաղան սկզբունքներ, ինչպէս որ Քրիստոսի յաջորդ խօսքերն ալ ցոյց կու տան : Բոլոր մեկնիչները ստով կը Հասկնան Տասնաբանեայ կոչուած պատուիրանները, որոնք բարոյականութեան անեղծ Հիմեր են :

Իսկ եթէ մէկը կ'ուզէ քննել Հին Օրէնքին կազմը, պիտի տեսնէ թէ անոր մէջ ալ քաղաքական կամ թաղաւորական իշխանութիւնը բոլորովին զատ էր կրօնականէն կամ քահանայապետականէն, որովհետեւ Մովսէս իշխան զրկուեցաւ ժողովուրդին, իսկ Ահարոն՝ քահանայապետ :

Ու նոյն բաժանումը Հաստատ մնաց Դաւաւորաց եւ Թագաւորաց ատեն ալ, եւ Հին Օրէնքին նմանութեամբն է որ նարին Համա-

մաս եւս կը սորվինք բաժնել եւ ոչ թէ միաս
ցրենկ երկու իշխանութիւնները :

63.— ԱՌԱՐԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ՝ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆԻՆ
ԼՆՏՏ ԵՄԱՐԱԲԵՐՈՒԹԵՆԷՆԷ. Կ'առարկեն նաեւ
թէ Պօղոս երկարօրէն կը խօսի (Հռոմ. ԺԳ
1-8) այն Հնազանդութեան մասին զոր Էս-
տատացեալմերը կը սարսոխն իշխաններու
բայց ոչ եկեղեցական իշխանութեան, զոր
պիտի չմոռնար՝ եթէ Հաւատացեալներու
Հնազանդութիւնը պէտք էր կիսել երկու իշ-
խանութեանց միջեւ :

Բայց մենք յիշեցինք արդէն Հնազանդու-
թիւնը զոր Պետրոս կը պատուիրէ ընծայել
եկեղեցւոյ պաշտօնէից (Եբր. ԺԳ 17), ու
իբր խօսքերը պէտք է փոփոխակի լրացուին,
դի ինքն իսկ դիտէ եւ կը պատուիրէ որ ի-
բաքանչիւրին պէտք է տալ ինչ որ անկ է եւ
ոչ ուրիշ բան (Հռոմ. ԺԳ 7) : Եւ որովհե-
տեւ Հռովմայեցւոց զբիւով պէտք էր որ
պարզեր թէ ինչն էր անկ կայտրերուն, ու-
րեմն անոնց միայն ա՛յլ մասին խօսեցաւ ու
բան մը չպատուիրէ իրենց կրօն-
կան-եկեղեցական իշխանութեանց Հանդէպ
պարտուց մասին, եւ յիշեց միայն իրենց
արտաքին եւ քաղաքական պարտականու-
թիւնները :

Ինչ Պօղոս ալ այդպէս ըրաւ երբ կայսեր
բողոք ներկայացուց (Գործք, ԻԾ 11) . ոչ
թէ կրօնական խնդիրներու վերաբերմամբ
լուծուած մը կ'ուզէր ստանալ, այլ որովհե-
տեւ Հրեաները Փեստոսէն իբ մաշը պահան-
ջեր էին, Պօղոս չէր ուզեր զատուարին ան-
կարողութեան պատճառաւ անոնց մեղքը
իյնալ :

64.— ԳԱՐՁԵԱԼ ԱՌԱՐԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ՝ ՔԱ-
ՂԱՔԱԿԱՆԷՆ. Հակառակորդները դեռ յա-
ռալ կը բերեն զանազան պատճական դիպ-
ուածներ, որոնց մէջ Ժողովները, Հայրա-
պետները եւ եպիսկոպոսները դիմած են քա-
ղաքական իշխանութեան եւ անոր գորու-
թիւնը խնդրած՝ եկեղեցական իշխանութեան
կանոններուն ուժը պահելու եւ մոլոր քա-
րողութիւնները դադարեցնելու համար : Ու
կ'ուզեն ասկից եզրակացնել թէ Եկեղեցին

անզամ ճանչցած եւ ընդունած է քաղաքա-
կան իշխանութեան իրաւասութիւնը՝ կրօ-
նական գործերու վրայ :

Բայց իշխանութեան մէջ պէտք է դանա-
զանիկ երկու գործեր. որչափով եւ գոր-
ծադրութիւնը : Ժողովները եւ Հայրապետ-
ները երբեք քաղաքական իշխանութեան
կամքին ձգած չեն կրօնական գործերու ո-
րոշումները, բայց տրուած որոշումներէն
վերջ երբ տեսած են արտաքին դժուարու-
թիւններ, Հակառակորդներու եւ անաստ-
ներու ըմբոս ընթացքը, այն ատեն կամ ինչ
պաշտպանութիւն խնդրած են կամ, ինչպէս
սովորութիւն է ըսել՝ դիմած են աշխատա-
կանութեան բազուկին, որ կարող է արտա-
քին բռնադատութեան միջոցներով գոր-
ծադրել տալ սրէնքներն ու հրամանները :
Շատ անգամ ալ Հակառակութիւն յարուց-
ուելէ առաջ եկեղեցական իշխանութիւնը
խոհական նախատեսութեամբ, ազատութեմ
է աշխարհական իշխանութեան դրժուակցու-
թիւնը, որպէսզի յետոյ սարակարծիք եւ
սարադարձօն չըլլայ, եւ կրօնական ու եկե-
ղեցական գործերուն վնաս չհասնի :

65.— ՄԵՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆԸ .
Երկու իշխանութեանց՝ քաղաքականին եւ
եկեղեցականին՝ այդ փոխ-կապակցութիւնը
եւ գործակցութիւնը առիթ կու տայ այդ-
տեղ մեղէ յիշեցնել թէ մենք երբեք համա-
մայն չենք Հռովմէական Եկեղեցւոյ, որ օգ-
տագործելով իր Հայրապետներուն երկար
դարեր քաղաքական իշխանութիւն ունեցած
ըլլալը, իշխանութիւն՝ զոր երբեմն եպիս-
կոպոսներն ու քահանաներն անգամ կը վա-
յիլէին, ուզեց վարել այնպիսի իշխանու-
թիւն մը՝ որ բացարձակ ըլլայ ոչ միայն լոկ
կրօնական որոշումներու մէջ, այլ նաեւ այն
ամէն արտաքին գործերուն մէջ՝ որոնք ար-
եւից կերպով կրնային նախընթաց, համըն-
թաց կամ յետընթաց յարաբերութիւն ունե-
նալ որեւէ կրօնական խնդրոյ կամ առար-
կայի հետ :

Հռովմէական Եկեղեցւոյ այդ սկզբունքը
այնքան առաջ դնաց, որ քաղաքական իշխա-
նութեանց եւ Ժողովուրդի հասարակաց

կարծիքին մէջ ինչ որ կրօնական էր կամ եկեղեցական՝ այդ իսկ պատճառաւ կարծուեցաւ հակաքաղաքական ըլլալ, որովհետեւ քաղաքական օրէնքները ընդ ինքեան սկսան անմասն լինիլ եկեղեցական օրինաց հետ առնչութիւն ունենալէ. եւ այս վիճակը հետզհետէ յառաջ երթալով՝ երկու իշխանութեանց միջեւ իբրարու դէմ հակառակութեան մշտապէս դրութիւն մը ստեղծուեցաւ: Այս վիճակը իրաւարանական խնդրոց կարգին կը պատկանի, բայց հարկադրուեցանք յիշատակել զայն հոս Համառօտիւ, որովհետեւ անոր հիմը դրուած է Եկեղեցւոյ պատկանեալ աստուածարանական ըսկզբունքներու վրայ: Հոս մէկական աստուածարանները այս խնդրոյ լուծման համար մէջ կը բերեն իրենց եկեղեցական հին Հայրերէն Ուրաղոս Մէլիթացիի (Գ Դար) սախօքը. «Ոչ թէ Հանրապետութիւնն է յեկեղեցւոյ, այլ եկեղեցին է Հանրապետութիւն»։ ու հանրապետութիւն բառով (republica), հին լատիներէնին համեմատ, կը հասկցուի ամէն քաղաքական ընկերութիւն եւ ոչ թէ որոշ մեւով կառավարութիւն մը: Ամրոցող դժուարութիւնը յառաջ կու գայ մասնակետաւ այն նախապաշարումէն, թէ

եկեղեցական ընկերութիւնը պէտք է իշխէ քաղաքական ընկերութեան վրայ, կամ թէ՛ եկեղեցականը պէտք է լինի ոչ միայն պատ, այլ նաեւ գառ, զոր մենք չենք ընդունիր, այլ կ'ընդունինք երկու իշխանութիւններ. մին եկեղեցականը եւ միւր՝ քաղաքականը, որոնցմէ իւրաքանչիւրը իրեն սեփական գործերը ունի. բայց երբ պարագաները այնպէս կը գտաւարուին որ երկուքը միասին իրարէ մէկ նպատակի մը առջեւ, այն ատեն դժուարութիւն չունինք բնդունելու համար թէ երկուքը համաձայնութեամբ շարժին: Եւ որովհետեւ քաղաքական ընկերութիւնները այնպէս են կազմուած որ արտաքին գործերու մէջ ընդարձակազոյն պարտականութիւններ ունին, եւ մէկ քաղաքական ընկերութիւնը կրնայ պարունակել զանազան կրօնական ընկերութիւններ, այս պատճառաւ անորամարանական չըլլար ընդունիլ թէ եկեղեցական ընկերութիւնը քաղաքական ընկերութեան մէջ կը պարունակուի, թէև եկեղեցական ընկերութիւնները կրնան հողեւոր հաղորդակցութեամբ եւ իրարու հետ համաձայնութեամբ քաղաքականէն աւելի ընդարձակ կրօնական ընկերութիւն կազմել:

(Շար. 2)

ՄԱՂԱՔԻՍ ԱՐՔԵՊՍ. ՕՐՄԱՆԵԱՆ